

Надія ОСТРОВСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент, Відокремлений підрозділ
університету біоресурсів і природокористування України,
Бережанський агротехнічний інститут

Олена ДАЦУН (СИНЧИШИНА),

кандидат педагогічних наук,
Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ДИДАКТИЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ ЯК ОСНОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглянуто питання про взаємозв'язок між дидактичною культурою вчителя і його професійною компетентністю. Показано, що цей взаємозв'язок відбувається шляхом розвитку якостей і властивостей особистості, під впливом зовнішніх дій виховання, навчання та соціального середовища. Розкрито зміст поняття «дидактична культура вчителя», як інтегральну якість особистості, представлену єдністю мотиваційно-ціннісного, інноваційно-технологічного, особистісно-творчого компонентів, що забезпечують у своїй взаємодії продуктивну дидактичну діяльність і творчу самореалізацію викладача. Дидактична культура має такі складові: культура викладацької діяльності, загальна культура, комунікативна, мовленнєва, культура мислення, моральна, естетична.

***Ключові слова:** майбутні вчителі, професіоналізм, дидактична культура, педагогічна культура, педагогічна майстерність, дидактичні здібності.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нині все більша увага приділяється якості освіти. Значну роль у цьому процесі відводиться дидактичній культурі вчителя. Цей процес підпорядкований оновленій системі неперервної професійної освіти, яка передбачає: підсилення ролі людини у всіх сферах громадського життя, у тому числі у виробництві й економіці; перетворення системи масової освіти на базис суспільного розвитку; входження людства в нову технологічну епоху; прагнення до охоплення системою масової освіти все більш тривалого відрізка життя людини [8].

Від рівня сформованості дидактичної культури вчителів залежить якість організації навчального процесу, тому **метою статті** було визначення ролі дидактичної культури вчителя у підвищенні якості навчального процесу.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. Проблема формування дидактичної, педагогічної і загальної культури вчителя розглядається досить детально. Як правило, ці види культур пов'язують з педагогічною майстерністю, досліджуючи таким чином цілий комплекс якостей вчителя. Питання формування педагогічної культури у викладачів і вчителів знайшло відображення у працях науковців-педагогів: А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Беспалька, О. Бондаревської, Н. Кузьміної, І. Мельничук, О. Мудрик, В. Поліщук, О. Пометун, Л. Романишиної, Л. Романовської, А. Хуторського, В. Ягупова та ін. На сучасному етапі досить поглиблено теорію дидактичної культури досліджували В. Загвязинський, В. Лозова та ін. Але це питання, виходячи з його важливості, потребує більш детального дослідження.

Основний зміст статті. Розглядаючи проблему дидактичної культури вчителя, ми виходили з функцій, які вона виконує:

- 1) теоретичну (головним чином, діагностичну, прогностичну);
- 2) практичну (нормативну, інструментальну) [5].

Ці функції вплинули на: визначення загальної організації, удосконалення змісту, вибір сучасних форм і методів навчання. Дидактична система поєднує педагогічне управління з ініціативністю і самостійністю учасників навчального процесу [4]. Дидактичну діяльність у цих умовах ми розглядаємо як культурну і культуротворчу. Під культурою освіти ми розуміємо дидактичну культуру в усіх видах її прояву. Рівень прояву дидактичної діяльності залежить від розвиненості дидактичної культури.

Значну роль у формуванні дидактичної культури відіграють особистісні якості вчителя і викладача, на що вказував П. Каптерев. Автор виділив два види професійних якостей учителя: наукову підготовку і «особистий» учительський талант [1, с. 118].

Дидактична культура вчителя, як стрижень його педагогічної культури, є складовою загальнолюдської культури, опанування ним педагогічним досвідом. Дидактична культура посідає провідне місце серед основних, найбільш суттєвих складових педагогічної культури вчителя (рисунок).

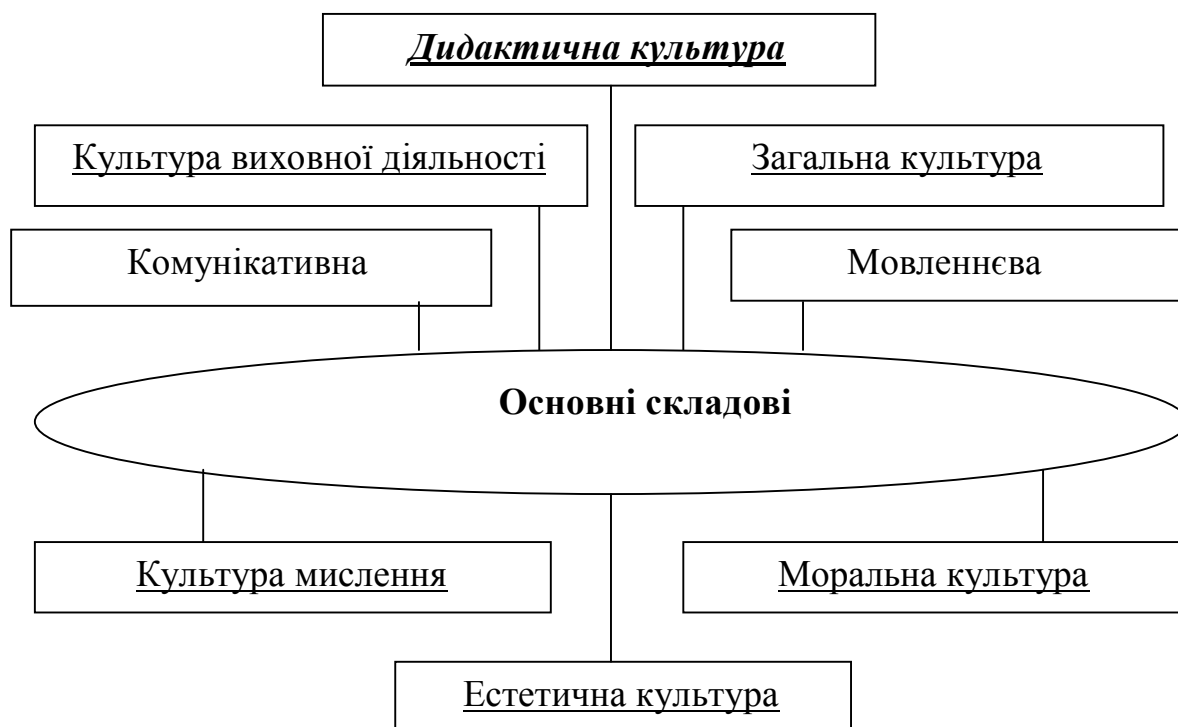

Рисунок – Основні складові структури педагогічної культури вчителя (за Синчишиною О. А. [5])

Важливими для формування дидактичної культури є дидактичні здібності. М. Шайденко зазначав, що дидактична здібність є здатність передавати знання дітям, яка досягається зрозумілим, коротким і цікавим викладом матеріалу [9].

В. Крутецький до дидактичних здібностей відносить «здатність пояснювати», «мовну здатність» і «академічні здібності», тобто ерудицію вчителя, обґрунтованість його знань, широту його розумового кругозору [2, с. 84–86].

На наш погляд, дидактична культура викладача / вчителя повинна повинна стати необхідністю для реалізації культурної складової професійної діяльності майбутнього фахівця.

Вивчення питання про структуру дидактичної підготовки вчителя показало, що науковці виділяють в ній знання і дидактичні уміння організації пізнавальної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі зустрічаються різні визначення дидактичної культури вчителя:

➤ як сукупність його інтересів і знань, переконань, умінь і розвинутих на їхній основі здібностей, індивідуальних норм поведінки й опанованих вчителем методів діяльності [6, с. 25–49.];

➤ як синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва й особистих якостей учителя;

➤ як професійну спрямованість мотивації його діяльності, стійкість і глибину пізнавальних інтересів, гуманістичну особистісну позицію, систему ціннісних орієнтацій і переконань, а також нове педагогічне мислення;

➤ як систему, яка інтегрує спеціально-наукові, психологічні, педагогічні знання й уміння, що мають чітко виражений прикладний характер;

➤ як розгорнуту систему знань з питань конкретної побудови викладання тієї чи іншої дисципліни, майстерне володіння методикою викладання, певне ставлення до різних методичних систем, володіння індивідуальним стилем у педагогіці [5];

➤ як професійну культуру самого процесу навчання, що включено до змісту навчання.

Визначаючи роль і місце дидактичної культури у загальній педагогічній культурі вчителя, ми виділили низку компонентів, що посідають суттєве місце в структурі педагогічних особистісних здібностей вчителя.

Дидактичні здібності – це здатність передавати учням навчальний матеріал, робити його доступним для них, репрезентувати їм проблему ясно і зрозуміло, викликати інтерес до предмету, порушувати у аудиторії активну самостійну думку. Дидактичні здібності дають змогу педагогові за необхідності перетворювати важкий матеріал на легкий, складний – на простий, доступний, зрозумілий.

Академічні здібності – здібності до відповідної сфери науки. Майстерний вчитель знає предмет не тільки в достатньому обсязі, а значно ширше і глибше, постійно стежить за відкриттями, інноваціями в своїй науці, абсолютно вільно володіє матеріалом, виявляє до нього цікавість.

Перцептивні здібності – здатність проникати у внутрішній світ того, хто навчається, як особистості, психологічна спостережливність, пов'язана з тонким розумінням особистості учня (студента, курсанта тощо) і його тимчасових психологічних станів [5]. Здібний викладач за незначними ознаками, невеликим зовнішнім проявам уловлює щонайменші зміни внутрішнього стану того, хто навчається.

Мовні здібності – здатність чітко і ясно виражати думки і почуття за допомогою мови, а також міміки і пантоміміки, це одна з найважливіших здібностей професії викладача, оскільки передача інформації від викладача до студента (курсанта) має в основному невербальний характер. Виклад матеріалу повинен бути побудований так, щоб максимально активізувати думку і увагу аудиторії. Відповідно, викладачеві необхідно уникати довгих фраз, складних словесних конструкцій, важких термінів і формулювань. Разом з цим треба враховувати, що надмірно лаконічна, коротка мова часто буває мало понятій що вчаться. Щоб поживити мову дуже добре підійде жарт, легка доброзичлива іронія. Мова вчителя – це жива, емоційна, образна мова, в якій відсутні граматичні, стилістичні, фонетичні помилки. Одноманітна, тягуча, монотонна мова викликає нудьгу і не сприймається. Темп мови в багато залежить від індивідуально-психологічних особливостей викладача. Квапливий темп, проте, заважає засвоєнню і швидко стомлює. Це стосується і гучності мови. У всьому повинна бути міра [9].

Організаторські здібності – здатність організовувати аудиторію, свою власну роботу. Організація власної роботи припускає уміння правильно планувати і самому контролювати її [9].

Комунікативні здібності – якості, що забезпечують ефективність комунікативної діяльності; здатність до спілкування з людьми, уміння

встановити і тактовно підтримувати з ними контакт. Значний внесок у вивчення психології педагогічного такту зробив П. Ставський [7]. Він зазначає, що основне при цьому – вміння знаходити найбільш ефективні способи дії на тих, хто навчається. Одним із проявів педагогічного такту є відчуття міри щодо застосування будь-якої педагогічної дії (заохочення, покарання). Відсутність педагогічного такту часто призводить до важких наслідків [5].

На основі цього можна зробити висновок, що кожний педагог зобов'язаний володіти певними педагогічними здібностями для формування професійної компетентності. Педагогічні здібності зазвичай включають в структуру організаційних і гностичних здібностей, що розглядаються нижче [5].

Наші дослідження показали, що педагогічні здібності особистості вчителя, найбільше проявляються саме в дидактичній діяльності. Серед різних видів культур у складі педагогічної культури найважливіше, стрижневе положення займає саме дидактична культура.

Дидактична культура є основою для формування професійної компетентності. Але не всі автори виділяють її як самостійну категорію. Деякі автори ототожнюють її з методичною компетентністю (В. Адольф), дидактичними вміннями (Л. Подимова), педагогічною майстерністю (В. Рябцев).

Аналіз праць дослідників дозволив дійти висновку, що в них висловлюється думка, що основою професійної компетентності та педагогічної майстерності є професійні знання, вміння та навички. Було визначено, що поняття «професійна компетентність» відображає лише рівень оволодіння ними. [6, с. 82–88.].

Нині, все частіше в працях науковців розглядається питання про професійну компетентність. Під поняттям професійної компетентності А. Маркова [3, с. 8] розуміє властивості особистості викладача, що забезпечують високий результат професійної діяльності. Обов'язковим є досвід практичної діяльності.

Висновки: Наші дослідження показали, що дидактична культура вчителя займає суттєве місце у педагогічній діяльності вчителя. Формування дидактичної культури є основою для професійної компетентності, яка забезпечує у подальшому професіоналізм учителя. Тому ця проблема є актуальною.

Список використаної літератури

1. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Каптерев. – М. : Знание, 1982. – 704 с.
2. Крутецкий В. А. Педагогические способности как профессионально значимые качества личности в системе формирования социально-активной личности учителя // Формирование социально-активной личности учителя. Сб. научных трудов / Под ред. В. А. Слостенина. – М. : Знание, 1983. – 162 с. – С. 36–46.
3. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1996. – 308 с.
4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – 4-е вид., доп. – К., 2003. – 615 с.
5. Синчишина О. А. Проблема дидактичної культури в психолого-педагогічних дослідженнях / О. А. Синчишина // Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2005. – № 33, ч. II. – С. 112–114.
6. Слостенин В. А. Методологическая культура учителя / В. А. Слостенин, В. Э. Тамарин // Советская педагогика. – 1990. – № 7. – С. 82–88.
7. Ставський П. І. Об'єкт і предмет дидактичного системного дослідження / П. І. Ставський. – К. : Альфа, 2003. – 218 с.
8. Степанова Т. А. Научно-методические основы использования компьютерных технологий в процессе профессиональной подготовки студентов института физической культуры : дисс... канд. пед. наук : 13.00.08 / Степанова Татьяна Анатольевна. – Ростов н/Д, 2001. – 231 с.
9. Шайденко М. В. Творчий підхід до дидактичної діяльності майбутнього вчителя / М. В. Шайденко. – Херсон : Екслібрис, 2003. – 136 с.

Островская Н., Дацун (Синчишина) Е. Дидактическая культура учителя как основа его профессиональной компетентности

В статье рассмотрен вопрос о взаимосвязи между дидактической культурой учителя и его профессиональной компетентностью. Показано, что эта взаимосвязь происходит путем развития качеств и свойств личности, под влиянием внешних действий воспитания, обучения и социальной среды. Раскрыто содержание понятия «дидактическая Культура учителя», как интегральное качество личности, которая представлена единством мотивационно-ценностного, инновационно-технологического, личностно-

творческого компонентов, которые обеспечивают в своем взаимодействии производительную дидактическую деятельность и творческую самореализацию преподавателя. Дидактическая культура имеет следующие составляющие: культура преподавательской деятельности, общая культура, коммуникативная, речевая культура мышления, нравственная, эстетическая.

Ключевые слова: будущие учителя, профессионализм, дидактическая культура, педагогическая культура, педагогическое мастерство, дидактические способности.

Ostrowska N., Datsun (Synchyshyna) O. Didactic Culture of a Teacher as the Basis of his Professional Competence

The article is devoted to the problem of interdependence between professional competency and types of competences. The differences between the concepts of «competence» and «competency» have been elucidated. The ways of improving mathematical education in colleges have been analysed. Some ways of the professional competences formation, which are the constituent part of professional mathematical competency, have been given.

The essence of the definition of «professional mathematical competency» has been determined. Professional mathematical competency of the specialists in economic specialties – is the characteristics of the personality of a specialist, reflecting the maturity for the study of mathematics, the presence of deep and thorough knowledge of mathematics as well as the ability to use mathematical methods in professional activity. The functions of professional mathematical competence have been scrutinised, which are as follows: developmental (development of the cognitive activity and need), educational («lifelong» learning), informational (mastering of modern informational sources, including the Internet), regulative (correlation of new information and actual knowledge, working out of one's own position on the issue).

The components of professional mathematical competency have been characterized: logical professional competence; theoretical professional competence; creative professional competence; informational professional competence; behavioural professional competence.

The competence approach has been chosen as one of the ways to solve this problem, that facilitates further development, generalisation and synthesis of previously studied up by national higher education systemic-behavioural, person-centred behavioural, evaluative and other pedagogical approaches to the development of content of education. In the context of the economic profile specialists training, the key role is played by mathematical education – the formation of professional mathematical competency.

The analysis of the foreign scholars' opinions on the diversity of competences in professional education in Germany, Spain, and the United Kingdom has been conducted.

Key words: economic specialties college students, competence, competency, professional mathematical competency, professional competences.